

УДК 330.341.1

С. О. Тульчинська,
к. е. н., доцент, Національний технічний університет України "КПІ"

ПРИНЦИПИ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНІВ

У статті доводиться, що становлення економіки знань нерозривно пов'язане з формуванням, генерацією, освоєнням знань та дифузією інновацій, у зв'язку з чим набуває актуальності розвиток інтелектуально-інноваційної системи регіонів. Визначено, що недоліком існуючих підходів до визначення регіональної інноваційної системи є неврахування інтелектуальної складової, яка є ключовим елементом кожної її підсистеми, з врахуванням чого запропоновано введення поняття "інтелектуально-інноваційна система регіонів" та запропоновано принципи її розвитку.

The becoming an economy of knowledges is indissolubly related to forming, generation, mastering of knowledges and diffusion of innovations is analyzed in the article. In this case development of the intellectually innovative system of regions acquires actuality. The lack of the existent principles determination of the regional innovative system, there is an unaccount of intellectual constituent which is the key element of every its subsystem. Introduction of concept the "intellectually innovative system of regions" and principles of its development are offered.

Ключові слова: регіональна інноваційна система, інтелектуально-інноваційна система, підсистема, принцип.

ВСТУП

Розвиток інтелектуально-інноваційної системи регіонів набуває актуальності, що вимагає активної участі регіонів у здійсненні інноваційних процесів. З точки зору методології та розвитку інтелектуально-інноваційної системи регіонів, необхідні цілісно взаємопов'язані, концептуально-узгоджені знання про її розвиток, які повинні відповідати певним принципам, що вимагають уточнення відповідно до умов становлення економіки знань.

Кожен регіон повинен окремо, з врахуванням існуючих особливостей, а також інтелектуального потенціалу, визначати пріоритети розвитку, які відповідатимуть наявному потенціалу та економічним можливостям і дадуть змогу побудувати економіку знань регіону.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед науковців, які приділяють значну увагу концепціям регіональної інноваційної системи та питанням регіональної економіки, можна назвати представників української економічної школи: О. Амошу [1], П. Беленького [6], П. Бубенка [2], З. Варналія [8], В. Василенка [3], З. Герасимчук [4], Б. Данилишина [5], М. Долішнього [6], М. Козоріз [11], В. Мельника [7], В. Симоненка [9], Д. Стеценка [10], В. Чужикова [12], А. Шевчук [13] та ін. Разом з тим, незважаючи на велику кількість публікацій, питання розвитку регіональної інноваційної системи в умовах становлення знань потребують подальшого теоретичного й методологічного обґрунтування.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою статті є на основі визначення інтелектуально-інноваційної системи регіонів та її підсистем запропонувати принципи розвитку системи.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Концепція регіональної інноваційної системи інтегрує дві основні ідеї: системний характер інноваційної діяльності та регіональний вимір інноваційного процесу. Регіональну інноваційну систему можна розглядати як сукупність взаємодіючих підсистем, розташованих на певній території, що забезпечують ефективний перебіг інноваційних процесів і мають свої особливості. Недоліком існуючих підходів до визначення регіональної інноваційної системи є неврахування значення інтелектуальної складової, яка є ключовим елементом кожної її підсистеми, тому, на наш погляд, доцільним є введення поняття "інтелектуально-інноваційна система регіонів".

Отже, інтелектуально-інноваційна система регіонів (ІІСР) — сукупність взаємопов'язаних підсистем (забезпечення, формування, генерації, освоєння знань і дифузії інновацій) та їх елементів, локалізованих на певній території, яким характерні певні властивості, які, взаємодіючи, зумовлюють нову інтегровану цілісність, а також сукупність органів регіонального управління та інститутів, які забезпечують реалізацію інноваційного процесу.

Інтелектуально-інноваційна система регіонів складається з таких підсистем та елементів:

- формування знань — освіта;
- генерації знань — наука;
- освоєння знань — виробництво;
- дифузія інновацій — інноваційна інфраструктура, фінансова інфраструктура та міжнародне співробітництво.

Розвиток інтелектуально-інноваційної системи регіонів має здійснюватися на принципах, які формували б певну стратегію і тактику, спрямовану на досягнення визначених цілей соціально-економічного розвитку регіонів в умовах становлення економіки знань, і базувалися на таких найважливіших принципах: наукової обґрунтованості, системності, комплексності, цілісності, гнучкості, ієрархічності, ефективності, альтернативності, адекватності, цілеспрямованості, інформативності, довгостроковості, свідомості, доступності та гармонізації інтересів.

Принцип наукової обґрунтованості передбачає, що розвиток ІІСР повинен бути науко-

во обґрунтованим, метою обґрунтування має стати врахування знань про дію законів природи, техніки, суспільства з урахуванням історичних, геополітичних та ін. традицій і особливостей розвитку регіонів. Це — об'єктивна вимога і закономірність процесу становлення економіки знань. Розвиток інтелектуально-інноваційної системи регіонів базується на системних знаннях про закономірності розвитку економіки; враховує реалії економічного, політичного і соціального життя регіонів, вітчизняний та світовий досвід, а також використовує систему наукових знань і методів.

Принцип системності — розглядає інтелектуально-інноваційну систему регіонів, з одного боку, як єдиний об'єкт, в якому усі підсистеми перебувають у взаємозв'язку й утворюють певну цілісність та єдність; з іншого — як сукупність самостійних об'єктів розвитку. Також необхідно враховувати, що ІІСР, в свою чергу, є підсистемою системи вищого порядку (у нашому випадку, національної інноваційної системи). Необхідність додержання принципу системності зумовлена потребою врахування значної кількості факторів, які по-різному впливають один на одного і в кінцевому підсумку діють на результати всієї системи, забезпечуючи синергетичний ефект. Принцип системності свідчить про те, що жодна підсистема не може зазнати кардинальних змін без змін у всій системі. Метою забезпечення цього принципу є створення умов і механізмів забезпечення формування, генерації, освоєння знань і дифузії інновацій, що відповідає наявним у регіоні природним і економічним умовам, задля сталого розвитку регіонів та становлення економіки знань. Принцип системності розвитку ІІСР повинен забезпечувати формування оптимальних темпів і пропорцій розвитку підсистем ІІСР.

Відповідно до даного принципу відбувається взаємоузгодження децентралізації і централізації регіонального управління, поєднання в управлінні ринкових та адміністративних методів управління, поєднання загальнодержавних і регіональних інтересів тощо [4, с. 332].

Ідеологія системного підходу вимагає додержання принципу комплексності, який означає, що всі підсистеми ІІСР мають розвиватися комплексно, пропорційно й узгоджено, а також, що в інтелектуально-інноваційній системі регіонів мають інтегруватися та бути збалансованими інтереси всіх його суб'єктів. Якщо якась з підсистем не розвивається належним чином або ж деградує, то тоді не буде комплексного розвитку всієї системи, або результати будуть незначними. Розвиток підсистем ІІСР

повинен охоплювати формування, генерацію, освоєння знань і дифузії інновацій в умовах становлення економіки знань та враховувати їх специфіку.

Принцип цілісності означає, що всі підсистеми ІСР підпорядковані спільній меті задля сталого розвитку регіонів та становлення економіки знань. Цілісність ІСР в процесі її розвитку забезпечується єдністю цільової функції як всієї системи в цілому, так і для кожної підсистеми зокрема. Характерна особливість цілісності системи полягає в тому, що властивості її підсистем не породжують аналогічних властивостей і особливостей системи загалом. Також це є принцип забезпечення просторової цілісності ІСР в процесі формування, генерації, освоєння знань і дифузії інновацій, налагодження функціональних взаємозв'язків підсистем на даній території, оскільки порушення їх або недостатність призведе до неефективного використання інтелектуального капіталу регіонів.

Принцип гнучкості проявляється як реакція на внутрішні та зовнішні зміни, які вливають на ІСР, він полягає у здатності ІСР переходити з одного стану в інший з метою досягнення поставленої мети або набуття нових функцій та означає здатність її підсистем змінювати свою внутрішню структуру і властивості, тобто їх можливість самовдосконалюватися без зміни загальної інтелектуально-інноваційної системи регіонів, а також зміни зв'язків між її підсистемами, їх здатності до інтеграції.

Принцип ієрархічності визначає характер відносин, що виникають у процесі управління інтелектуально-інноваційною системою регіонів, передбачає формування методів, засобів та інструментів регіональної політики становлення економіки знань і охоплює:

- комплекс законодавчих, адміністративних, економічних заходів, що здійснюються як центральними, так регіональними органами управління, направлених на створення сприятливих умов для забезпечення формування, генерації, освоєння знань і дифузії інновацій;

- визначення та перерозподіл повноважень між різними рівнями влади на основі децентралізації управління соціально-економічними процесами шляхом здійснення державно-правової та адміністративної реформ;

- визначення співвідношення та взаємодії державного та ринкового регулювання;

- визначення комплексу нормативних, прямих і непрямих методів регулювання ІСР та їх взаємоузгодженості між собою;

- формування рівнів регіонального управління: загальнодержавний, регіональний, місцевий;

- координація діяльності та співробітництво між загальнодержавними і регіональними, місцевими органами влади та різних суб'єктів, зацікавлених у розвитку ІСР.

Принцип ефективності полягає у здатності досягнути сталого розвитку регіонів та становлення економіки знань шляхом оптимального забезпечення формування, генерації, освоєння знань і дифузії інновацій при мінімальних витратах в межах реалізації політики розвитку ІСР регіону.

Принцип альтернативності передбачає розробку не одного, а кількох варіантів розвитку інтелектуально-інноваційної системи регіонів, оскільки хоч її розвиток і детермінований конкретними умовами чи певними закономірностями, але відбувається за різними напрямками. Останнє зумовлено дією факторів, які впливають на функціонування економіки в умовах становлення економіки знань, їх інтенсивність, можливість виникнення інших чинників та умов у майбутньому.

Принцип адекватності означає, що розвиток інтелектуально-інноваційної системи регіонів має достатньо повно і точно відображати реальні процеси економічного розвитку кожного регіону з урахуванням:

- загальнодержавних пріоритетів економічного та соціального розвитку та відповідної обраної стратегії розвитку регіону;

- впливу факторів зовнішнього середовища і внутрішніх передумов і можливостей регіону в умовах становлення економіки знань;

- пріоритетності розвитку підсистем ІСР;

- налагодження більш тісних взаємозв'язків між підсистемами ІСР тощо.

Принцип цілеспрямованості розвитку інтелектуально-інноваційної системи регіонів визначається суспільними потребами в умовах становлення економіки знань, породженими певними соціально-економічними, політичними, демографічними, науково-технічними та іншими факторами.

Необхідною передумовою розвитку ІСР є максимальне врахування кількісних та якісних характеристик усіх суб'єктів підсистем, їх можливостей та інтересів тобто додержання принципу інформативності. Для цього потрібна наявність об'єктивної інформації про їх стан, потреби, можливості для обґрунтованого застосування тих чи інших інструментів стимулювання щодо формування, генерації, освоєння знань і дифузії інновацій задля сталого розвитку ре-

гіонів та становлення економіки знань. Також важливою є інформація, одержана в результаті зворотного зв'язку, що є підґрунтям для корегування розвитку підсистем ІСР. Систематизована інформація, яка передається та зберігається через сучасні інформаційно-комунікаційні мережі, перетворюється на значний фактор становлення економіки знань в регіонах.

Принцип довгостроковості передбачає вибір і застосування довгострокових стимулів для розвитку ІСР, що націлені на становлення економіки знань.

Принцип свідомості полягає у:

- популяризації наукового знання;
- формуванні свідомості людей, безальтернативності поглядів щодо можливості досягнення сталого розвитку регіонів та становлення економіки знань, за умови повного використання інтелектуального капіталу;
- формуванні інноваційної культури, яка проявляється на індивідуальному, груповому, регіональному та суспільному рівнях.

Принцип доступності до формування, генерації, освоєння знань і дифузії інновацій повинен ґрунтуватися на отриманні знання і здатності реалізувати свої можливості на рівні регіону.

Принцип гармонізації інтересів повинен здійснюватися при співпраці суб'єктів всіх підсистем ІСР.

ВИСНОВКИ

Отже, результативність інтелектуально-інноваційної системи регіонів буде залежати від того, наскільки вона органічно входить у систему суспільного життя регіону. Структура інтелектуально-інноваційної системи регіонів характеризується взаємозалежністю підсистем. Інтелектуально-інноваційна система регіонів пронизує весь соціально-економічний організм регіону, охоплює життєдіяльність різноманітних економічних суб'єктів.

Для становлення економіки знань необхідно забезпечити дотримання єдиних принципів розвитку інтелектуально-інноваційної системи регіонів, які максимально враховують трансформаційний характер економіки регіонів і дозволять досягти сталого економічного розвитку. На наш погляд, наведені принципи розвитку ІСР взаємопов'язані між собою, тобто неврахування принаймні одного із них може призвести до деструктивних змін в усій системі та загрози неотримання очікуваного результату від її розвитку. Тому основною умовою розвитку ІСР в умовах становлення економіки знань повинно бути врахування усіх цих принципів.

Література:

1. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціальне забезпечення: монографія / О.І. Амоша, В.П. Антонюк, А.І. Землянін та ін. НАН України, Інститут економіки промисловості. — Донецьк: Інститут економіки промисловості, 2007. — 328 с.

2. Бубенко П.Т. Регіональні аспекти інноваційного розвитку: монографія / П.Т. Бубенко. — Х.: НТУ "ХПІ", 2002. — 316 с.

3. Василенко В.Н. Экономическое развитие регионов: сходство и различие: мон. / В.Н. Василенко, В.Ю. Медведь, Т.М. Савельева. — Донецьк: Юго-Восток, 2010. — 219 с.

4. Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: теорія, методологія, практика: монографія / З.В. Герасимчук. — Луцьк: "Надстир'я", 2008. — 528 с.

5. Данилишин Б.М. Продуктивні сили економічних регіонів України / Б.М. Данилишин, Л.Г. Чернюк, О.В. Горська. — К.: Нічлава, 2000. — 520 с.

6. Долішній М.І. Стратегічні фактори глобальної конкуренції і механізми забезпечення конкурентоспроможності регіонів // Конкурентоспроможність: проблеми науки і практики: монографія / М.І. Долішній, П.Ю. Беленський, Н.І. Гомольська. — Харків: ВД "ІНЖЕК", 2006 — 248 с.

7. Інноваційний ресурс господарського розвитку: монографія / За ред. В.П. Мельника. — К.: Об'єднаний ін-т економіки НАН України, 2005. — 363 с.

8. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: монографія / За ред. З.С. Варналія. — К.: Знання України, 2005. — 498 с.

9. Семиноженко В.П. Новий регіоналізм / В.П. Семиноженко, Б.М. Данилишин. — К.: Наукова думка, 2005. — 160 с.

10. Стеченко Д.М. Становлення політики регіонального розвитку в Україні / Д.М. Стеченко // Регіональні перспективи. — 1997. — № 1. — С. 9—11.

11. Управління інноваційними процесами в регіонах: монографія / За ред. М.А. Козоріз і Т.С. Смовженко. — Львів: ЛБІ НБУ, 2006. — 263 с.

12. Чужиков В.І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія: монографія / В.І. Чужиков. — К.: КНЕУ, 2008. — 272 с.

13. Шевчук А.В. Інформаційні технології в забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону / А.В. Шевчук. НАН України, Ін-т регіональних досліджень. — Львів, 2007. — 138 с.

Стаття надійшла до редакції 16.07.2012 р.